

Οι ρήξεις, οι συνέχειες, οι αμμηχανίες της αριστεράς του 21^{ου} αιώνα. Η θεωρία, η στρατηγική, η εξουσία, τα κινήματα, οι πολιτισμικές μορφοποιήσεις, τα προτάγματα του ιστορικού παρόντος. «Το μεταχθές και το προαύριο», όπως το είπε ο Νικόλαος Κάλας.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
(κάθε εβδομάδα θα δημοσιεύεται
ένα κείμενο)

Η επιστροφή της αριστεράς

» **Είναι ριζοσπαστική** η εποχή μας. Τι είναι ριζοσπαστικό και τι συντηρητικό στις μέρες μας; Ο Μαρξ ορίζει ως ριζοσπαστικό ό,τι συλλαμβάνει τα φαινόμενα «από την ρίζα τους». Σε κάθε εποχή, ριζοσπαστικό είναι αυτό που αλλάζει τους όρους λειτουργίας της κοινωνίας, ανατοποθετώντας σε νέα βάση το κοινωνικό παιχνίδι. Τον Μάρξ του '68, ριζοσπαστική αναδείχθηκε η υπόμνηση του ότι ο άνθρωπος δεν είναι μόνον ένα ποσοτικό μέγεθος, ενσωματώσιμο από τον καπιταλισμό, αλλά έχει επίσης κρίσιμες ζωτικές σημασίας ανάγκες: την ποιότητα ζωής, την απελευθέρωση από την αλλοτρίωση. Ο άνθρωπος και οι κοινωνίες έχουν ανα-

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

φαίρετο δικαίωμα να αναζητούν τον εαυτό τους, να τον δημιουργούν και να τον βρίσκουν. Ριζοσπαστικοί άνθρωποι, μέχρι και εκκεντρικοί καλλιτέχνες και διανοούμενοι, υπάρχουν σε κάθε εποχή. Υπάρχουν ακόμη ανά πάσα στιγμή και αδιαλείπτως ομάδες ανθρώπων, πρωτοπορίες, είτε πραγματικές είτε κατά φαντασίαν. Όμως, ο κοινωνικός και λαϊκός ριζοσπαστισμός αποτελεί κάτι διακριτό, συνιστά κοινωνικό φαινόμενο με περιοδικότητα που ακολουθεί την κίνηση της ιστορίας. Υπάρχουν στην ιστορία στιγμές υψηλής έντασης και κοινωνικής επιτάχυνσης, όπως επίσης στιγμές επιβράδυνσης, ύφεσης και χαλάρωσης. Ο λαϊκός ριζοσπαστισμός προκύπτει πάντα με αναπάντεχο τρόπο, αναβλύζει από εκεί που δεν αναμένεται. Όταν όλοι οι δρόμοι κλείνουν και το κατεστημένο αισθάνεται ασφαλές, τότε η κοινωνική δυσφορία ξεπροβάλλει από τις πιο απροσδόκητες ατραπούς και με σημαία τις πιο απρόβλεπτες διεκδικήσεις. Κάθε φορά που η κερ-

δοφορία του χρήματος πιστεύει ότι σταθεροποιείται και εξασφαλίζεται, η κοινωνική έκρηξη επισπεύδεται. Οι υψηλές χρηματικές αποδόσεις δεν ήταν ποτέ καλός οιωνός για το μέλλον και την ικανότητα αναπαραγωγής του συστήματος που τις εξασφάλιζε. Όσο ενισχύεται η αυτοπεποίθηση του μεγάλου χρήματος, τόσο περισσότερο ασύδοτο αυτό αποβαίνει, εκτίθεται σε υπερβολές, με συνέπεια η «σταθεροποίηση» του να επαυξάνει την κοινωνική δυστυχία. Από την φύση του,

ο άγριος και αρπακτικός πλουτισμός εκτρέφει κοινωνική απόγνωση και έκρηξη.

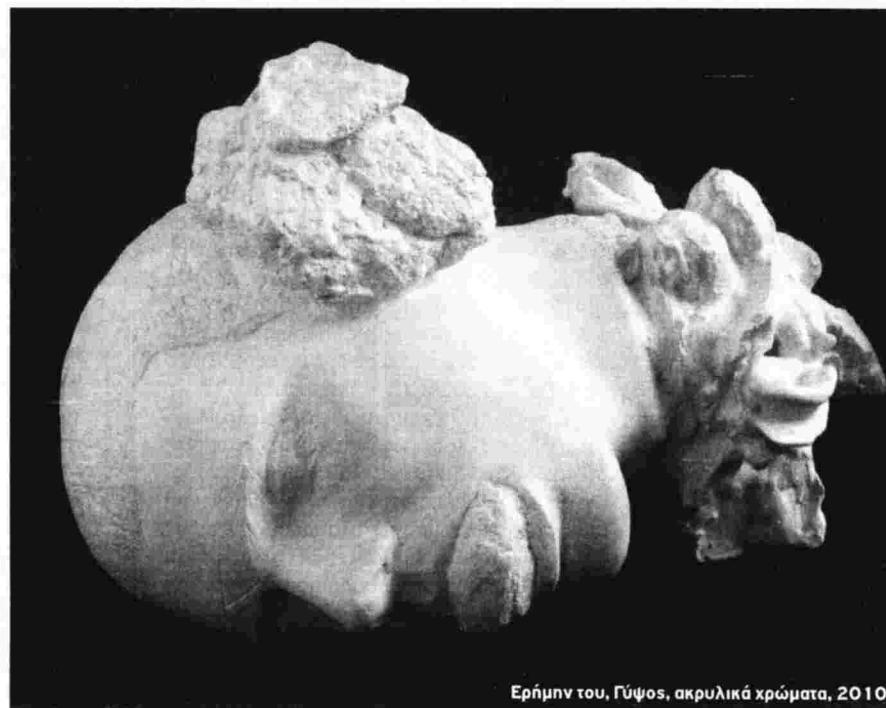
Ο κύκλος επαληθεύθηκε στην ιστορία κατά τους δυο τελευταίους αιώνες. Ο σχηματισμός της χρηματιστικής ολιγαρχίας από το 1830 στην Ευρώπη, υπό το σύνθημα «πλουτίσατε» του Γάλλου πρωθυπουργού Φρανσουά Γκιζώ (1787-1874), οδήγησε στην «Ανοιξη των Λαών» του 1848. Η διαπλοκή ανάμεσα στους τραπεζίτες και στους πολιτικούς προκάλεσε απόγνωση στις κατώτερες

τάξεις. Οι κοινωνικές κατακτήσεις που παρεχώρησε από τα 1850 ο Λουδοβίκος Βοναπάρτης (αναγνώριση και νομιμοποίηση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι και του απεργείν, επιθεωρήσεις των συνθηκών εργασίας) δεν απόσβησαν την εκρηκτικότητα του κοινωνικού τοπίου. Η επαναφορά της χρηματιστικής ασυδοσίας οδήγησε στο ξέσπασμα της παρισινής Κομμούνας (1871). Μια εξασθλωμένη κοινωνική «πανσπερμία», ο «όχλος», ήλθε στην επιφάνεια, προς κατάπληξη όσων είχαν εργολαβικά αναλάβει την διαχείριση και εκπροσώπηση της κοινωνικής δυσφορίας.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πολλοί διαβεβαίωναν ότι οι ιδέες του Μαρξ είχαν ήδη ξεπερασθεί, εντούτοις ο κοινωνικός αναβρασμός δεν είχε πάψει να υποβόσκει, όπως φάνηκε με ό,τι ακολούθησε από το 1914 και μετά. Από την εποχή του «τέλους αιώνα», την «Μπελ Επόκ» (ωραία εποχή), αναδείχθηκε ο ρόλος των τραπεζών και των χρηματιστηρίων στην απόγνωση των κοινωνιών. Χρειάστηκε ο μαρξιστής Ρούντολφ Χίλφερντιγκ για να αναδείξει ότι ανώτερο στάδιο του καπιταλισμού δεν είναι η συγκεντροποίηση και αύξηση της παραγωγής, αλλά ο παρασιτισμός του χρηματιστικού κεφαλαίου και η κοινωνική αποσύνθεση. Χρειάστηκε ο Λένιν για δείξει ότι η διεθνοποίηση του κεφαλαίου δεν καταργεί τα έθνη, αλλά αντίθετα αυτά αποτελούν αναγκαίους κρίκους στην παγκόσμια αλυσίδα του. Ότι όσο οι οικονομικές αποδόσεις επιβραδύνονται και η κοινωνική ευμερμία φθίνει, τόσο αναβιώνουν οι ανταγωνισμοί μεταξύ τους. Ενώ σε περιόδους ευμερίας, οι εθνικοί ανταγωνισμοί υποχωρούν και το διεθνές σύστημα φαντάζει ενιαίο και λειτουργικό, σε περιόδους ύφεσης, υποδαυλίζονται και υποτροπιάζουν οι μεταξύ τους ανταγωνισμοί.

Το ιδεολογικό πρόβλημα κάθε εποχής δεν είναι η ικανότητα των ηγεσιών να ηγούνται και να κατευθύνουν την κοινωνία, αλλά αντίθετα η ικανότητά τους να βρίσκονται σε

Ο κοινωνικός ριζοσπαστισμός

Ερήμην του, Γύψος, ακρυλικά χρώματα, 2010

Οι εικόνες του τεύχους προέρχονται από την έκθεση του Γιώργου Τσεκιδώνη με τίτλο Μουσείο Αυτοεκάμψης, που πραγματοποιήθηκε στο Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

φάση με αυτήν, να την ακολουθούν συμμετέχοντας και να μην προσαρμόζουν στο περιθώριο των εξελίξεων. Ο κοινωνικός ριζοσπαστισμός δεν είναι προϊόν ιδεών, αλλά στάση ζωής, που πηγάζει από την κοινωνική απόγνωση, από την ίδια την ζωή, και καταγράφεται απευθείας στην κοινωνική εξέλιξη, χωρίς να χρειάστηκε ποτέ τη διαχείριση και διαμεσολάβηση κανενός. Το ιδεολογικό μέτωπο κάθε εποχής δεν προκύπτει από ιδέες και ιδεολογίες, αλλά αντίθετα από την στάση ζωής των ανθρώπων της.

Στην εποχή μας, υπάρχει διάχυτο το συναίσθημα ότι οι κοινωνίες εξωθούνται σε αδιέξοδο. Ότι ατέρμονες θυσίες υποβαθμίζουν την αξιοπρέπεια, τις ελευθερίες, τις υλικές και πνευματικές προϋποθέσεις του σύγχρονου βίου, χωρίς παράλληλα να εξασφαλίζουν προοπτική, ορατότητα και βιωσιμότητα για κανέναν. Το βιβλίο του Γάλλου Τομά Πικετύ, που πρόσφατα κυκλοφόρησε στην Αμερική, «Το Κεφάλαιο στον 21^ο αιώνα», δείχνει ότι κάθε φορά στην ιστορία που οι ανισότητες οξύνονται, όπως σήμερα, αυτό δεν βελτιώνει την λειτουργία του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος, αλλά αντίθετα την επιδεινώνει. Το 1% του πληθυσμού σε μετωπική σύγκρουση με το υπόλοιπο 99%. Τα κινήματα αντίστασης που έχουν ενεργοποιηθεί από τον Δεκέμβριο του 1999 (Σνάτλ)-Κίνημα κατά της Παγκοσμιοποίησης, Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ, Κινήματα Καταλήψεων, από την Γουάλ Στριτ στη Νέα Υόρκη μέχρι τις πλατείες Βαρκελώνης, Μαδρίτης, Συντάγματος- δεν είναι παρά το προανάκρουσμα για ό,τι σήμερα κυφορείται στις λεγόμενες «αναπτυγμένες» κοινωνίες. Πρωτοστατούν σε αυτά όλοι κάποιοι «πεφωτισμένοι», που εκ των προτέρων γνωρίζουν τι μέλλει να συμβεί, αλλά τα ίδια τα θύματα που οι σημερινές κοινωνίες εκτρέφουν με τις επιλογές τους: άνεργοι, νεανικοί πληθυσμοί, διογκούμενα κοινωνικά απορρίμματα από την αρπακτική συγκέντρωση του κοινωνικού πλούτου σε μικρές και ελάχιστες μειοψηφίες. Οι κοινωνίες στην εποχή μας έχουν πάψει να ενσωματώνουν, έχοντας έτσι απολέσει την ικανότητα επέκτασης και αναπαραγωγής τους. Αντίθετα, αποκλείουν όλο και περισσότερα τμήματα της κοινωνίας, πλήττοντας έτσι οι ίδιες την ικανότητα αναπαραγωγής τους, πράγμα που τις καθιστά όλο και περισσότερο δυσλειτουργικές, εύθραυστες και ευάλωτες. Αντί της επαγγελλόμενης κοινωνικής γαλήνης, ο καπιταλισμός του 21^{ου} αιώνα εγκαθιστά την κοινωνία σε διαρκή συναγερμό, αβεβαιότητα και βαθιά ανησυχία για το μέλλον των απλών ανθρώπων. Ουδείς σήμερα, πέρα από το 1%, μπορεί να θεωρεί εαυτόν ασφαλή για το αύριο. Αντίθετως, το σύστημα σε απόγνωση επισημοποιεί και θεωρητικοποιεί την ανασφάλεια των πολιτών, ως δήθεν απαραίτητη προϋπόθεση για την επιβίωσή τους. Αυτό δεν έχει ξανα συμβεί ποτέ. Πρώτη φορά οι κατακτήσεις του κόσμου της εργασίας στις ευρωπαϊκές κοινωνίες εκτίθενται σε ανταγωνισμό με τις συνθήκες εξαθλίωσης από τις χώρες της Ασίας και Αφρικής. Αυτό δεν ήταν αναγκαίο ούτε ωφέλιμο για καμιά πλευρά ούτε του ανεπτυγμένου κόσμου, ούτε του αναπτυσσόμενου, ούτε του κεφαλαίου, ούτε της εργασίας. Η φειδωλή πραγματικότητα του 19^{ου} αιώνα αναβιώνει στις μέρες μας: το σύστημα του κεφαλαίου, επαγγελλόμενο το μέλλον, βαδίζει με επιτάχυνση προς το παρελθόν. Οι διαβόητες «διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις» δεν σταθεροποιούν τον κοινωνικό ιστό, αλλά τον καταστρέφουν. Εξοντώνουν τα μεσαία στρώματα και τις κοινωνικές τάξεις, αφού φορτώνουν σε αυτές το κόστος κάθε υποθετικής προσαρμογής, ενώ παράλληλα 1% του πληθυσμού οικειοποιείται εξ αυτού αθέμιτα οφέλη. Η κοινωνική πόλωση υποτροπιάζει, υπερβαίνει στις μέρες μας τις δυσλειτουργικές και επιδοτικές επιδόσεις της δεκαετίας του 1920-1930.

Παράδοξο της εποχής μας: ενώ το κοινωνικό πεδίο αποβαίνει εξόχως εκρηκτικό, η ευρωπαϊκή Αριστερά βλέπει την απήκηση της να κάμπτεται. Με εξαίρεση την Ισπανία και Ελλάδα, η ευρωπαϊκή Αριστερά βρίσκεται σήμερα σε υποχώρηση. Στην Γαλλία, επισείεται το ενδεχόμενο «ιστορικό τέλος» της. Η σοσιαλιστική πλευρά βρίσκεται ήδη σε αποσύνθεση, ενώ η Αριστερά της Αριστεράς αδυνατεί να ακουστεί στην πολιτική σκηνή. Αναμφισβήτητο ότι οι πολιτικοί σχηματισμοί της Αριστεράς, είτε της επαναστατικής είτε της μεταρρυθμιστικής πτέρυγας, χάνουν την γοητεία τους, ιδίως μεταξύ των νέων, δεν συναρπάζουν την κοινωνία. Ωστόσο, είναι εξ ίσου αναμφισβήτητο ότι η κοινωνία δεν παραδίδεται, αλλά βυθίζε-

Από τη σειρά Μουσείο Αυτοεκτίμησης της εξουσίας #2, 2008-2014

ται σε πυρετώδεις διεργασίες, με νέες μορφές κοινωνικής απείθειας. Από την αδυναμία της Αριστεράς κεφαλαιοποιεί σήμερα στην Ευρώπη η Ακροδεξιά, με δήθεν «αντισυστημικές» επαγγελίες, που στην ουσία αποκαθιστούν το σύστημα στην πιο αυταρχική εκδοχή του.

Εάν σήμερα η πολιτική Αριστερά πεθαίνει, ωστόσο ο κοινωνικός ριζοσπαστισμός σίγουρα δεν σβήνει, αλλά αντίθετα βρίσκεται σε έξαρση. Στην ισπανική και ελληνική περίπτωση καθοριστικός ο ρόλος των κοινωνικών κινήματων. Στην Ισπανία, το Ποδέμος πηγάζει ως καθαρό κινηματικό προϊόν από αγανακτισμένους των πλατειών. Στην Ελλάδα, ο ΣΥΡΙΖΑ εξ αρχής ανοίχθηκε στα αμφισβητησιακά κινήματα των πολιτών, παρά τις ενστάσεις από το εσωτερικό του. Οι Ποδέμος κατορθώνουν να μετατρέπουν το οικονομικό πρόβλημα σε βαθιά πολιτικό και κοινωνικό. Στη διαμάχη για την κρίση, προτάσσουν τα ζητήματα της δημοκρατίας, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της κοινωνικής δικαιοσύνης. Καμιά οικονομική λύση, χωρίς σεβασμό στο τρίπτυχο «δημοκρατία-αξιοπρέπεια-δικαιοσύνη». Πορείες αξιοπρέπειας παντού. Η κοινωνική διεισδυτικότητά τους υπερβαίνει κατά πολύ αυτήν της παραδοσιακής «ταξικής» Αριστεράς. Ενώ από την πλευρά της τελευταίας καταγράφεται όχι μόνον εξάντληση της διεισδυτικότητάς της έναντι της κοινωνίας, αλλά και δική της αδυναμία να συμβαδίσει με τις ανάγκες της εποχής.

Στην Ελλάδα, ο αγώνας για την διατήρηση των δημόσιων και κοινωνικών αγαθών, την πρόσβαση στις παralίες και την αξιοποίηση του φυσικού πλούτου, δεν αφορά μία μόνον κοινωνική τάξη, αλλά εξ ίσου και όχι λιγότερο την μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών και της κοινωνίας. Όταν η εξουσία ασκείται καταχρηστικά από μια μικρή ολιγαρχία εις βάρος της μεγάλης πλειοψηφίας, τότε ο ριζοσπαστισμός εκφεύγει από τον αποκλειστικά «ταξικό» χαρακτήρα, ανοίγεται στην κοινωνία, γίνεται επίσης «υπερταξικός», «πολυσυλλεκτικός», πράγμα που επιτρέπει στους αντιπάλους του να τον διαβάλλουν ως «λαϊκισμό». Όταν μια μικρή ολιγαρχία αποδομεί και καταστρέφει την κοινωνία, εν ονόματι των υψηλών χρηματιστικών αποδόσεων, ριζοσπαστισμός είναι η προάσπιση της, η υπεράσπιση της ζωής και της αξιοπρέπειας των πολιτών. Εάν η αναφορά στις έννοιες «λαός» και «κοινωνία» θεωρηθεί «λαϊκισμός», τότε ίσως θα είναι επίσης «λαϊκισμός» η αναφορά στη «δημοκρατία», στην «αξιοπρέπεια», στην «κοινωνική δικαιοσύνη». Ίσως στην εποχή μας, αφού αποδομούνται και πλήττονται τα στοιχειώδη, ο «λαϊκισμός» είναι επίκαιρος και ίσως έτσι εξηγείται η απήκηση της παραδοσιακής «ταξικής» Αριστεράς και η αδυναμία της να ακουστεί. Άλλωστε δεν θα είναι η πρώτη φορά που αυτό συμβαίνει: οι ριζοσπάστες του 19^{ου} αιώνα, που κατέγραφαν την ναυτία τους για την αστική υποκρισία της εποχής τους, εισέπρατταν κι αυτοί τον χαρα-

κτηρισμό ότι «στερούντο συγκεκριμένης ταξικής αναφοράς». Ωστόσο, αυτό δεν τους εμπόδισε να αποδειχθούν ο καθρέπτης της εποχής τους, ούτε από το να θέσουν σε κίνηση τον τροχό της ιστορίας.

Η θεωρητική σύλληψη της αστικής κοινωνίας διακρίνεται από την πρακτική λειτουργία της. Ο Αντόνιο Γκράμσι έχει δείξει ότι δεν αρκεί η θεωρία, δεν αρκούν οι συνθήκες της κρίσης, χρειάζεται ακόμη η συγκρότηση νέας κοινωνικής συμμαχίας και η πρόσφορη γι' αυτό ιδεολογία. Χωρίς την «κοινή πεποίθηση» για αλλαγή στη συνείδηση της κοινωνικής πλειοψηφίας, τίποτα δεν αλλάζει. Ο σημερινός νέος λαϊκός ριζοσπαστισμός θέτει ακριβώς από τα κάτω το ζήτημα της νέας κοινωνικής αντίληψης, που αφορά όχι μόνον ένα τμήμα της κοινωνίας, αλλά ταυτόχρονα τη μεγάλη πλειοψηφία της. Όλα τα μείζονος σημασίας κοινωνικά κύματα στην ιστορία, είτε επαναστατικά είτε μεταρρυθμιστικά, εξ αρχής στερούντο συγκεκριμένο ταξικό προσδιορισμό, ακόμη και αν στη συνέχεια απέκτησαν. Γιατί σήμερα να αξιώνεται ως προϋπόθεση για την κοινωνική επιτάχυνση κάτι που δεν υπήρξε ποτέ στην ιστορία; Σε συνθήκες γενικευμένης κρίσης, όλα αλλάζουν, ακόμη και τα πιο βασικά. Τα ποσοτικά μετατρέπονται σε ποιοτικά, τα ταξικά σε υπερταξικά, που αφορούν ολόκληρο τον λαό και την κοινωνία. Όταν ολόκληρη η κοινωνία περιέρχεται σε «κατάσταση ανάγκης», η αποκλειστική προσήλωση σε συγκεκριμένο ταξικό προσδιορισμό δεν προωθεί τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό, τον επιβραδύνει. Σε τελευταία ανάλυση, «ριζοσπαστισμός» είναι το άνοιγμα στην κοινωνία και στις ποικιλότητες της, ενώ «συντηρητισμός» είναι το κλείσιμο και η δυσπιστία έναντι αυτών. Είναι σήμερα η στιγμή που η έννοια του «κοινωνικού συμφέροντος» εγκαταλείπει τον κόσμο των καθαρών ιδεών και αναλαμβάνεται από τη συμπυκνωτική, αλλά ζωντανή, κοινωνική πραγματικότητα.

kvergo@gmail.com

Τις προηγούμενες Κυριακές δημοσιεύθηκαν κείμενα των: Κώστα Γαβρόγου, Κώστα Βούλγαρη, Σταύρου Κωνσταντακόπουλου. <http://avgi-anagnoseis.blogspot.gr/>
Το αφιέρωμα συνεχίζεται, έχοντας ήδη δημιουργήσει ένα σημαντικό αναγνωστικό αντίκρισμα, με αντίστοιχους, παράλληλους ή αντιθετικούς στοχασμούς. Οι σελίδες μας είναι ανοιχτές σε αυτούς.

Την επόμενη Κυριακή:
Σωτήρης Δημητρίου, Ζητούμενα και αντιφάσεις του αριστερού λόγου